

Cuspair Clàir-ghnothaich	9
Àir. Aithisge	G/22/21

COMHAIRLE NA GÀIDHEALTACHD

Comataidh: Comataidh na Gàidhlig

Ceann-latha: 16 Dùbhlachd 2021

Tìotal Aithisge: Tasgadh Calpa agus Ion-dhèantachd 3-18

Aithisg le: Àrd-Oifigear Gnìomhach, Coileanadh agus Riaghlachas

1. Adhbhar/Geàrr-chunntas Gnìomhach

- 1.1 'S e adhbhar na h-Aithisge seo sealladh coitcheann a thoirt air an tasgadh calpa a tha a' Chomhairle air a dhèanamh ann an oighreachd na sgoile a' buntainn ri solar Foghlam tron Ghàidhlig agus Foghlam Gàidhlig.
- 1.2 A bharrachd, tha an aithisg a' toirt cunntas às ùr mun leasachadh a thathar a' dèanamh air cumhaichean iomraidh airson sgrùdadh a thaobh leudachadh FtG 3-18 ann an Inbhir Nis – air a thoirt seachad ann an **Eàrr-ràdh 1**.

2. Molaidhean

2.1 Thathar ag iarraidh air Buill:

- i. Toirt fa-near do thasgadh calpa na Comhairle ann am FtG;
- ii. Toirt fa-near do, agus fàilte a chur air, an tasgadh o chionn ghoirid bho Riaghaltas na h-Alba;
- iii. Toirt fa-near do, agus beachdachadh air, na dreachd chumhaichean iomraidh airson sgrùdadh ion-dhèantachd a dhèanamh airson solar Foghlam tron Ghàidhlig 3-18 a leudachadh ann an Inbhir Nis.

3. Buaidhean

- 3.1 Goireas – Chan eil buaidhean ionmhasail dìreach sam bith a' tighinn am bàrr às an aithisg seo. Tha Earrann 4 a' mìneachadh nan goireasan calpa a tha air an aontachadh mar-thà airson sgoiltean FtG agus Tràth-ionnsachadh is Cùram-chloinne. Tha Earrann 5 a' toirt fiosrachadh mu bhith a' tasgadh ann an leudachadh FtG 3-18 ann an Inbhir Nis.

Aon uair is gu bheil fios againn dè na tha an sgrùdadh ion-dhèantachd buailteach a chosg, thèid cunntas a thoirt air ais gu buill Chomataidh na Gàidhlig. Seach gu bheil aonta suidhichte mar-thà gus seo a mhaoineachadh bho shùim tabhartas calpa Riaghaltas na h-Alba a th' ann mar-thà, chan fheumar aonta a bharrachd a shireadh bho Bhuill mus tèid an sgrùdadh a choimiseanadh.

- 3.2 Laghail – Tha Plana Gàidhlig Chomhairle na Gàidhealtachd a' toirt aire do, agus a' cumail ri, Achd na Gàidhlig (Alba) 2005. Tha Earrann 3 de Phlana na Gàidhlig a' mineachadh dealas na Comhairle dhan Ghàidhlig ann am Foghlam agus a' gabhail a-steach gealladh gun dèanar cinnteach gu bheilear a' beachdachadh air Foghlam Gàidhlig mar phàirt chudromach taobh a-staigh oighreachdan is choinneamhan rianachd co-cheangailte Chomhairle na Gàidhealtachd, agus gun leanar air adhart le com-pàirteachasan Riaghaltas na h-Alba gus sgoiltean ùra Gàidhlig a sheasas leotha fhèin a libhrigeadh.

Tha coimiseanadh sgrùdadh ion-dhèantachd FtG 3-18 a' gèilleadh ri Gnàth-riaghailtean Cùmhnaint agus reachdas Solair.

- 3.3 Coimhearsnachd (Co-ionannachd, Bochdainn, Dùthchail agus Eilean) – Tha tasgadh calpa air a bhith ann an sgoiltean thar sgìre Chomhairle na Gàidhealtachd agus tha fìor dheagh bhuidhean air a bhith aig a seo air coimhearsnachdan dùthchail. Ged a tha fòcas sònraichte air Inbhir Nis ann an sgrùdadh ion-dhèantachd 3-18, thathar an dùil gun cleachdar na bhios air ionnsachadh airson beachdachadh air dòighean gus leudachadh air feadh na Gàidhealtachd air fad.
- 3.4 Atharrachadh Gnàth-shìde/Carbon Ciallach – Tha tasgadh calpa sgoiltean a' beachdachadh air seasmhachd ann an dealbhadh is togail ghoireasan ùra.
- 3.5 Cunnart – Chan eil cunnartan sònraichte sam bith co-cheangailte ris an aithisg seo.
- 3.6 Gàidhlig – Tha fìor dheagh bhuidh air a bhith aig tasgadh calpa sgoiltean Gàidhlig agus leudachadh FtG 3-18 ann an Inbhir Nis air gleidheadh is leasachadh na Gàidhlig is cultair thar nam buidhnean aoise uile agus tha e cuideachd a' cur ri luach sòisealta is eaconamach na Gàidhlig is a cultar co-cheangailte.

4. Tasgadh Calpa Sgoiltean

- 4.1 Tha an earrann a leanas a' mìneachadh libhrigeadh is crìochnachadh nam prìomh phròiseactan calpa Gàidhlig a thathar a' suidheachadh thar oighreachd sgoiltean na Comhairle. Chaidh seo a neartachadh o chionn ghoirid le duais £900 mìle ann an tabhartas calpa bho Riaghaltas na h-Alba, air a cho-roinn eadar Bun-Sgoil Ghàidhlig Loch Abar agus Bun-Sgoil Dhùn Bheagan.
- 4.2 Chaidh leudachadh air Bun-Sgoil Ghàidhlig Loch Abar a chrìochnachadh o chionn ghoirid, a' meudachadh àireamh seòmraichean-teagaisg na bun-sgoile bho cheithir gu sia. Dh'fhosgail an sgoil ùr ann an 2015, agus tha clàr nan sgoilear air àrdachadh mean air mhean on uair sin. Chaidh an togalach a dhealbh airson 's gum biodh e an ìre mhath furasta seòmraichean-teagaisg ùra a chur ris nuair a bhiodh feum orra. Fhuair an tasgadh taic £650 mìle bho bhuidseat Calpa Gàidhlig Riaghaltas na h-Alba.
- 4.3 Dh'aontaich a' Chomhairle maoinachadh calpa ùr na bu tràithe am-bliadhna airson togalaichean ùra bun-sgoile san Àth Leathann agus ann an Dùn Bheagan, agus bha an t-Àth Leathann cuideachd air a ghabhail a-steach ann an Ceum 2 dhen LEIP. Thathar an dùil gum fosgail Dùn Bheagan ann an 2024, agus an t-Àth Leathann ann an 2025.

Tha Buill is oifigearan na Comhairle a' cumail orra a' conaltradh le Buidheann-obrach ionadail san Àth Leathann mun iarrtas a th' aca gun tèid Co-ionad Coimhearsnachd a libhrigeadh mar phàirt dhen champas ùr.

Tha buidseat cosgaisean nam pròiseactan mar a leanas:

- Dùn Bheagan – cosgais iomlan £12m; (£250 mìle maoinichte le Riaghaltas na h-Alba)
- An t-Àth Leathann – £11.5m

4.4 Chaidh an làn-chòir air Tràth-ionnsachadh is Cùram-chloinne (TCC) maoinichte airson gach leanabh aois trì is ceithir bliadhna, agus clann aois dà bhliadhna a tha ion-roghnach, àrdachadh gu 1,140 uair sa bhliadhna bhon Lùnastal 2021. Fhuair a' Ghàidhealtachd maoineachadh calpa bho Riaghaltas na h-Alba airson na leasachaidhean riatanach a dhèanamh air togalaichean gus taic a chur ris a' phrògram leudachaidh, agus chaidh seo a cho-mheasgachadh le maoineachadh bho phrògram calpa na Comhairle fhèin airson obraichean riatanach eile a libhrigeadh aig an aon àm.

Chaidh leasachaidhean a dhèanamh air solar TCC FtG sna h-àiteachan a leanas:

- Àth Tharracail
- An t-Àth Leathann
- Bun-Sgoil Ghàidhlig Inbhir Nis
- Bun-Sgoil Ghàidhlig Phort Rìgh
- Bun-Sgoil Shlèite
- Dùn Bheagan
- Geàrrloch
- Gleann Urchadain
- Loch Carrann
- Malaig
- Baile Ùr an t-Slèibh
- Ullapul

4.5 Fosglaidh an Campas 3-18 ùr ann am Baile Dhubhthaich ann an 2024 agus tha e air a ghabhail a-steach ann an Ceum 1 de Phrògram Tasgaidh Oighreachd Ionnsachaidh Riaghaltas na h-Alba (*Learning Estate Investment Programme* – LEIP). Ri linn seo, bidh Acadamaidh Rìoghail Bhaile Dhubhthaich, Bun-Sgoil Chnoc na Creige, Bun-Sgoil a' Chnuic Bhric, agus Sgoil an Naoimh Dubhthach air an gluasad gu aon champas. Tha clasaichean FtG an-dràsta ann am Bun-Sgoil Chnoc na Creige agus bidh iad seo nam pàirt dhen bhun-sgoil cho-mheasgte san togalach ùr.

5. Leudachadh Foghlam tron Ghàidhlig 3-18 ann an Inbhir Nis

5.1 Mar a chaidh innse dhan Chomataidh roimhe, tha Riaghaltas na h-Alba air £4m a thoirt do Chomhairle na Gàidhealtachd airson tasgadh ann an leudachadh solar FtG 3-18 ann an Inbhir Nis. Thathar an dùil sùim bheag dhen mhaoineachadh seo a chleachdadh airson sgrùdadh ion-dhèantachd a choimiseanadh airson coimhead air an dòigh as fheàrr gus an leudachadh seo a libhrigeadh.

5.2 Tha dreachd de na cumhaichean iomraidh ceangailte aig **Eàrr-ràdh 1**. 'S e prìomh adhbhar an sgrùdaidh seo coimhead air na ceumannan a tha a dhìth gus leudachadh seasmhach a libhrigeadh ann am Foghlam tron Ghàidhlig 3-18 ann an Inbhir Nis. 'S e buannachd shònraichte a tha an lùib seo gum bu chòir gun cuidicheadh na co-dhùnidhean a' Chomhairle gus tuigse nas iomlaine fhaighinn air na dòighean-obrach a

dh'fhaodadh a bhith air an cleachdadh thar na Gàidhealtachd gus Foghlam tron Ghàidhlig a leudachadh agus a' Ghàidhlig a chumail suas is fhàs thar choimhearsnachdan na Gàidhealtachd. Bu chòir dhan sgrùdadh coimhead air rannsachadh a th' ann mar-thà, a' gabhail a-steach grunn sgrùdaidhean a bha air an coimiseanadh le feadhainn eile – gu h-àraid buidhnean Chomann nam Pàrant; agus bu chòir dòigh-obrach shoilleir a bhith aca a thaobh com-pàirteachas luchd-ùidh.

- 5.3 Tha co-sheirbheis solair na Comhairle air comhairleachadh nach eil frèamaichean-obrach sam bith ann mar-thà a dh'fhaodadh a bhith air an cleachdadh gus an obair seo a choimiseanadh agus, seach gu bheil a' mhargaid airson an seòrsa sgrùdaidh seo gu math mì-chinnteach, chaidh 'Iartas airson Fiosrachadh' a chur a-mach ach am faicear dè as urrainn dhan mhargaid innse dhuinn mu bhith a' coileanadh nan riatanasan againn, agus tha seo air a phostadh air làrach-lìn Chùmhnantan Poblach na h-Alba.

Cuidichidh an dòigh-obrach seo sinn gus tuigse fhaighinn air:

- A' chosgais thuairmsichte
- Ìre ùidh agus na seòrsachan bhuidhnean a dh'fhaodadh na riatanasan againn a choileanadh
- Fios air ais mun mholadh thùsail againn

- 5.4 Aon uair is gu bheil fios againn dè na tha an sgrùdadh ion-dhèantachd buailteach a chosg, thèid cunntas a thoirt air ais gu buill Chomataidh na Gàidhlig. Seach gu bheil aonta suidhichte mar-thà gus seo a mhaoineachadh bho shùim tabhartas calpa Riaghaltas na h-Alba a th' ann mar-thà, chan fheumar aonta a bharrachd a shireadh bho Bhuill mus tèid an sgrùdadh a choimiseanadh. Thèid aithisg adhartais a thoirt air ais chun na h-ath choinneimh de Chomataidh na Gàidhlig.

Ainmeachadh: Kate Lackie, Àrd-Oifigear Gnìomhach airson Coileanadh agus Riaghlachas

Ceann-latha: 6 Dùbhlachd 2021

Ùghdaran: Kate Lackie, Robert Campbell

Gaelic Medium Education 3-18 Development Terms of Reference for Research

The Highland Council is committed to growing the number of children and young people involved in Gaelic education, language and culture and for continuing to improve attainment in Gaelic Medium Education across the whole of the Highlands.

The primary purpose of this study is to explore what steps need to be taken to deliver sustainable expansion of 3-18 Gaelic Medium Education **specifically in Inverness**. An associated benefit should be to develop a fuller understanding of the approaches that could be also adopted across Highland to expand Gaelic Medium education and sustain and grow Gaelic in other Highland communities.

What is required:

- Review of current delivery model of GME within Inverness City and investigate potential delivery models including the development of a standalone 3-18 campus
- Comparison for strengths and challenges of different models of expansion including transition implications if provision is re-located away from existing schools
- Understanding of parental demand and how this might be impacted by the options identified
- Location and impact on catchment; consultation; planning; and transport
- The pupil journey - transitions from the experience of learners and their families; learner pathways from 0-3 to ELC, ELC to Primary into BGE and on into Senior Phase; continuation of curriculum delivery through the medium of Gaelic attainment and educational outcomes; employment pathways
- Sustainability in terms of pupil projections; teacher supply, retention, training and support; and curriculum availability and development
- Financial assessment - capital, revenue funding and ongoing costs
- Physical environment – and what this can look like to support an immersion experience i.e. What is best for pupils to enhance their learning experience.
- The role of the Highland Virtual Academy
- Identification of potential next steps in relation to the National Gaelic Plan and the development of the Council's Gaelic Language Plan 4.
- Produce a report on findings

Approach

- Review existing studies and research, including an earlier feasibility undertaken by the Highland Council for a 3-18 campus in Inverness and a number of studies commissioned by others – particularly Comann nam Pàrant groups – and any others of relevance
- Undertake a lessons learned exercise where approaches to expand language immersion approaches to GME development have been undertaken – to include Glasgow's 3-18 campus model and other countries' approaches to indigenous languages (i.e. Wales, Australia, etc)
- Engage with internal and external stakeholders – including listening to the pupil voice; parent representative groups; education providers (local authorities, PVI, Stòrlann, e-Sgoil); and government and Gaelic agencies

Desired Outcome

The sustainable expansion of 3-18 Gaelic Medium Education in Inverness.

An understanding of the approaches that could be applied across Highland to expand Gaelic Medium and Gaelic language education and sustain and grow Gaelic in Highland communities.